

Складнопідрядні речення з підрядними причини, мети, умови

9 клас
Стрембицька Л.А.

Словниковий диктант

(В,в)улиця (Я,я)рославів (В,в)ал, мен..ший,
нян..чити, з..їхати, (Е,е)поха (В,в)ідродження,
приїж..ати, ін..єкція, мовно/літературний,
недо/читав, контраст..ний, пес..ливий, віч/на/віч,
гіган..ський, жовто/блакитний, жовто/гарячий,
навіки/віків, що/денно, що/б дистриб..ютор, ні/як,
по/зимовому, на/добраніч,
поки/що, через/те/що,(Р,р)іздва (Х,х)ристове,
(Н,н)овий рік, возз..єднання, на/зло,
жовто/бокий, ясно/вельможний, день/у/день,
тримай/но, що/найдовша, скільки/то.

Словниковий диктант

Вулиця Ярославів Вал, менший, няньчити, з'їхати,
епоха Відродження, приїжджати, ін'єкція, мовно-
літературний, недочитав, контрастний, пестливий,
віч-на-віч, гігантський, жовто-блакитний,
жовтогарячий, навіки-віків, щоденно, щоб
дистриб'ютор, ніяк, по-зимовому, на добраніч,
поки що, через те що, Різдво Христове, Новий рік,
возз'єднання, на зло,
жовтобокий, ясновельможний, день у день, тримай-
но, щонайдовша, скільки-то.

Відредагуйте словосполучення:

мандрувати по містах

мандрувати містами

пересікати дорогу

перетинати дорогу

поводитися відповідно вимог

поводитися відповідно до вимог

далекий путь

далека путь

у випадку потреби

у разі потреби

«Синтаксичний марафон»

- *Розділ мовознавства, що вивчає словосполучення та речення ?*
- *Розділ мовознавства, що вивчає розділові знаки ?*
- *Граматична основа — це ...*
- *Головний член речення, який вказує, про кого чи про що говориться в реченні?*
- *Головний член речення, що вказує, що робить підмет чи який він є?*
- *Речення, у яких частини рівноправні називаються...*
- *Кома між частинами складносурядного речення не ставиться?*
- *Яке речення називається складнопідрядним?*
- *Назвіть типи складнопідрядних речень?*
- *Що може пояснювати підрядне речення?*
- *Яке місце щодо головного може посідати підрядна частина?*
- *Чи можуть бути в головній частині вказівні слова?*
- *Якими частинами мови можуть бути сполучні слова?*

Вид	Значення підрядної частини	Засоби зв'язку	Питання, на які відповідає підрядна частина
Умови	Указує на умову здійснення того, про що йдеться в головній частині	Сполучники: <i>як, якщо, якщо, коли, коли б, аби</i>	за якої умови?
Причини	Указує на причину здійснення того, про що йдеться в головній частині	Сполучники: <i>бо, тому що, через те що, тим що, у зв'язку з тим що, оскільки та ін.</i>	чому? з якої причини? через що?
Мети	Указує на мету здійснення того, про що йдеться в головній частині	Сполучники: <i>щоб, для того щоб, аби</i>	навіщо? з якою метою?
Порівняння	Пояснює головну частину через порівняння	Сполучники: <i>як, мов, наче, немаче, немовби</i>	як? як саме? подібно до чого?
Допусту	Указує на факт, усе-переч чому відбувається те, про що йдеться в головній частині	Сполучники: <i>хоч, хоча, дарма що, незважаючи на те що, нехай, нащо.</i> Сполучні слова: <i>як не, куди не, хто не та ін.</i>	незважаючи на що? всупереч чому?
Наслідку	Указує на наслідок дії, про яку йдеться в головній частині	Сполучник <i>так що</i>	На питання не відповідає

Зв'язки між видом підрядної частини й словом, яке вона пояснює в головній частині, нагадують зв'язки між членами простого речення

ВИДИ ОБСТАВИН ЗА ЗНАЧЕННЯМ			
Вид	Що означає	Питання, на які відповідає	Приклади
Способу дії	Спосіб здійснення дії, вияву ознаки	як? яким способом?	<i>Сидять <u>лоруч</u>.</i>
Міри і ступеня	Інтенсивність дії чи ознаки, міру їх вияву	якою мірою? чи часто? скільки разів? наскільки?	<i>Постукає <u>трічі</u>.</i>
Місця	Місце дії, напрям руху	де? куди? звідки?	<i>Стомився <u>в дорозі</u>. Гшов <u>наперед</u>.</i>
Часу	Час дії, її часову межу	коли? з якого часу? доки? відколи? чи довго?	<i>Мовчав <u>кілька хвилин</u>. <u>Завжди</u> хвилювався.</i>
Причини	Причину, підставу виникнення дії	чому? з якої причини? через що?	<i>Розсміявся <u>від радості</u>. Сказав <u>згаричу</u>.</i>
Мети	Мету дії	навіщо? з якою метою? для чого?	<i>Зупинилися <u>на відпочинок</u>. Пішли <u>спати</u>.</i>
Умови	Умову, за якої відбувається чи може відбутися дія	за якої умови?	<i>Прийдемо <u>за наявності запрошення</u>.</i>
Допусту	Умову, усе-переч якій відбувається дія	незважаючи на що? усупереч чому?	<i>Прийшов <u>попри всі попередження</u>.</i>

Підрядна причини

Складнопідрядним реченням з підрядною частиною причини називають таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на причину або обґрунтування тієї події, про яку розповідається в головній частині. **НАПРИКЛАД:**

1. Земля прекрасна, **тому що** на ній живуть дзвінкоголосі малюки (Ю. Бедзик). з якої причини?
[], (тому що ...).

2. Люблю людей землі своєї, **бо** й я землі своєї син (В. Сосюра). чому?
[], (бо ...).

Підрядна частина причини

відповідає на питання:	з'єднується з головною за допомогою
чому? з якої причини? через що?	сполучників: бо, оскільки, адже, що, тому що, через те що, з тим що, з тієї причини що, у зв'язку з тим що

Підрядна частина причини пояснює головну в цілому, тому питання до підрядної ставимо не від певного слова, а від головної в цілому.

Складені получники

Складені сполучники *тому що, через те що, тим що* першою своєю частиною (*тому, через те, тим*) можуть міститися в головній частині, а другою частиною (*що*) – у підрядній. Це буває тоді, коли перша частина є логічно наголошеною і її вимовляємо підвищеним тоном. Кóму в такому разі ставимо перед словом *що*.

ПОРІВНЯЙМО:

1. Я звернувся до брата *тому*, *що* він старший.
[*тому*], (*що ...*).
2. Я звернувся до брата, *тому що* він старший.
[], (*тому що ...*).

Синтаксичний практикум

Доведіть, що подані речення є складнопідрядними з підрядними частинами причини:

Ніколи не прагни товариства людей лихих, через те що серця їхні привчені до насильства. Оскільки draжливе слово викликає злість, людина гаряча здійсмає сварку. Лагідна ж людина сварку втихомирює, тому що її розважливість гасить гнів. Переконати можна мудрістю й довготерпеливістю, бо м'який язик ломить і тверду кістку (З Біблії).

Підрядна частина може стояти стосовно головної:

(найчастіше) після головної

[Не сумуй], (що вимкнувся (не «виключився») мобільник).

перед нею (рідше)

**(Оскільки на вулиці холодно й мокро), [ми
перебуватимемо (не «знаходитимемося») в теплому приміщенні].**

в середині неї (зрідка)

**[Людина, (щоб бути успішною), повинна
здобувати (не «отримувати») знання].**

225 Складіть складнопідрядні речення, використавши подані підрядні частини. Утворені речення запишіть, побудуйте їхні схеми. Назвіть засоби зв'язку між частинами.

... бо я жодного разу не грав у хокей; ... адже це наша традиція; ... бо добро ніколи не забувається; ... оскільки це суперечить правилам поведінки; ... через те що люблю читати пригодницькі романи.

226 Іноколи ми потрапляємо в ситуації, коли потрібно відмовити однокласнику, рідній людині, колезі по роботі, випадковому знайомому в його проханні. І не тому, що не хочемо допомогти, а тому, що є вагома причина. Але відмовити так, щоб на вас не ображалися, – це велике мистецтво. Сконструйте кілька речень-відмов за поданими схемами.

1. На жаль, я не можу прийти до тебе на день народження...

бо

адже

2. Я вас добре розумію, але мушу відмовити...

з тієї причини що

у зв'язку з тим що

3. Вибачте, але я не можу вам назвати адресу фітнес-клубу ...

через те що

тому що

4. Я хотів би з тобою пограти у футбол, але не зможу ...

оскільки

бо

Підрядна мети

Складнопідрядним реченням з підрядною частиною мети називають таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на мету того, про що розповідається в головній частині.

НАПРИКЛАД:

1. *Арсен примружив очі, **аби** надовше затримати в уяві картини рідної землі...* (В. Малик).

навіщо?
[], (**аби** ...).
2. *Сажу під тинем ми акації колючі, **щоб** затінок і захист нам дали* (М. Рильський).

з якою метою?
[], (**щоб** ...).

Підрядна частина мети

відповідає на питання:	з'єднується з головною за допомогою
з якою метою? навіщо?	сполучників: <i>щоб (щоби), аби, для того щоб, заради того щоб, на те щоб, з тим щоб</i>

Сполучники *аби, щоби* поширені здебільшого в усному мовленні.

Складені сполучники

Складені сполучники *для того щоб, заради того щоб, на те щоб, з тією метою щоб, з тим щоб* першою своєю частиною (для того, заради того, на те, з тією метою, з тим) можуть міститися в головній частині, а другою частиною (*щоб*) – у підрядній. **ПОРІВНЯЙМО:**

1. *На березі зупиняться рибалки, **для того щоб** зварити з риби юшки.*
2. *На березі зупиняться рибалки **для того**, **щоб** зварити з риби юшки.*

В обох реченнях маємо підрядну частину мети, засобом зв'язку є сполучник *для того щоб*.

Синтаксичний практикум

Перепишіть. Визначте й підкресліть у кожному реченні граматичні основи. Поставте питання від головної частини до підрядної:

1. Щоб перемогти зло, нам потрібні любов і співчуття (Мати Тереза).
2. Схиляйся тільки для того, щоби підняти слабших (Епікур).
3. Можемо стати над прірвою в полі, щоб одвертати людей од біди голосом пісні і доброї волі (П. Воронько).
4. Один лиш вибір — плисти проти плину, щоб хвилі били в груди, а не в спину (Л. Михайлів).
5. Щоб з людьми було тобі не студно, не скупись на ласку і тепло (П. Камінський).

Синтаксичний практикум

З'ясуйте, у якому з поданих речень є підрядна частина мети. Відповідь обґрунтуйте:

1. І де в світі тая сила, щоб в бігу її спинила? (І. Франко).
2. Кожна мати хоче, щоб її діти росли розумними і щасливими (О. Квітневий).
3. Чи зумієш ти літати, щоб зі мною в парі бути? (М. Вороний).

Підрядна умови

Складнопідрядним реченням з підрядною частиною умови називають таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на умову, за якої можливе те, про що йдеться в головній частині. **НАПРИКЛАД:**

1. *Коли б у людства не було фантазії, було б стократ на світі важче жити* (Г. Коваль).

за якої умови?

(коли б ...), [].

2. *Ніхто нам не збудує держави, якщо ми самі її собі не збудуємо* (В. Липинський).

за якої умови?

[], (якщо ...).

Підрядна частина умови

відповідає на питання:
за якої умови?

з'єднується з головною за допомогою
сполучників: якщо (якщо б), коли (коли б), як, якби, аби, раз

Співвідносне слово

У головній частині сполучникам може відповідати співвідносне слово-частка *то*. **НАПРИКЛАД:** 1. *Якщо пошукаєш у книгах мудрості, то знайдеш велику користь для душі своєї* (Нестор). 2. *Аби я був чародієм, то хіба не повернув би їх [лебедів]* (М. Стельмах).

Інтерактивна вправа «Характеристика складних речень»

<https://learningapps.org/watch?v=paeywpowk18>

Домашнє завдання

Повторити § 17;

Виконати вправу 198 на с.118